

OPVOEDINGSSTRESS, OPVOEDING EN PROBLEEMGEDRAG:
ETNISCHE VERSCHILLEN

Opvoedingsstress bij Nederlands-Turkse,

Nederlands-Marokkaanse en Nederlandse Ouders.

Het Verband met Probleemgedrag van de Adolescent en de Medierende Rol van Opvoeding

Evelyn G.W. Kaizer

0447072

Master Orthopedagogiek, werkveld Jeugdzorg aan Universiteit Utrecht

Juni 2009

Docent Dr. Inge B. Wissink.

Tweede beoordelaar Dr. Albert H.A. Reijntjes

Universiteit Utrecht

Voorwoord

Gedurende mijn bachelor opleiding Pedagogische Wetenschappen en de master opleiding Orthopedagogiek aan de Universiteit Utrecht is mijn interesse voor multiculturaliteit zeer toegenomen. Daarbij heeft mijn nieuwsgierigheid voor multiculturaliteit ertoe geleid dat ik verschillende cursussen met betrekking tot etniciteit en cultuur heb gevolgd tijdens mijn studieperiode. Deze cursussen heb ik zowel bij Pedagogische Wetenschappen als bij de studie Antropologie gevolgd. Ook heb ik zes maanden onderzoek gedaan in Pretoria, Zuid Afrika waar mijn interesse voor multiculturaliteit veelvuldig is bevestigd en toegenomen.

Bij aanvang van de master orthopedagogiek heb ik contact opgenomen met Inge Wissink, aangezien het thesisonderwerp 'Ethnic Differences in Adolescent Development' mij zeer aansprak. Vervolgens ben ik samen met Inge gekomen tot het onderwerp van deze studie over stress bij etnische groepen met betrekking tot opvoeding en probleemgedrag. Het inlezen in de literatuur, het opzetten van het onderzoeksplan, het schrijven van de inleiding, de overleggen met Inge en tenslotte het schrijven van de discussie, verruimde mijn blik over etnische groepen in Nederland maar ook buiten Nederland. Etnische groepen verschillen onderling van elkaar, waardoor het belangrijk is om aandacht te besteden aan groepspecifieke, oftewel ethno-culturele ervaringen. Voorzichtigheid is geboden wanneer bijvoorbeeld gesproken wordt over 'de allochtoon'.

Naast het feit dat ik mijn kennis over etnische verschillen vergroot heb, wil ik doormiddel van dit onderzoek een bijdrage leveren aan de wetenschappelijke kennis. Beperkt onderzoek is verricht naar opvoedingsstress, opvoedgedragingen en externaliserend probleemgedrag. Met behulp van de verkregen resultaten hoop ik ook bij te dragen aan preventieve zorg met betrekking tot opvoedingsstress en opvoedgedragingen bij ouders en externaliserend probleemgedrag bij adolescenten.

Ten slot enkele woorden van dank. Veel dank aan Inge Wissink voor de fijne en goede begeleiding, Jobert Winkel voor zijn steun, mijn familie en vrienden voor hun hulp en begrip, en Mirjam Garritsen, Mariëlle Sabel en Loes Brons die een actieve rol hebben gespeeld gedurende het schrijfproces.

Evelyn G.W. Kaizer

Universiteit Utrecht

Juni 2009

Abstract

Met behulp van de huidige studie is onderzocht of opvoedgedrag een medierende rol inneemt in de relatie tussen opvoedingsstress en externaliserend probleemgedrag bij Nederlandse, Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse adolescenten, woonachtig in Nederland. 170 ouders (54 Nederlanders, 54 Turkse-Nederlanders en 62 Marokkaanse-Nederlanders) hebben een vragenlijst ingevuld. Nederlandse moeders rapporteerden een hogere mate van steunend opvoedgedrag en mindere mate van autoritair opvoedgedrag. Marokkaans-Nederlands vaders rapporteerden een lagere mate van steunend en autoritair opvoedgedrag en de Turks-Nederlandse vaders rapporteerden een hogere mate van autoritair opvoedgedrag. Turks-Nederlandse moeders en vaders ervaarden de hoogste mate van opvoedingsstress en de Nederlandse ouders het minste. Geen etnische verschillen waren gevonden voor externaliserend probleemgedrag. Enkel de Marokkaans-Nederlandse ouders bevestigden het mediatie model: een hogere mate van opvoedingsstress was gerelateerd aan meer autoritair opvoedgedrag, deze was gerelateerd aan een hogere mate van externaliserend probleemgedrag.

Kernwoorden: Opvoedingsstress; Opvoedgedrag; Externaliserend probleemgedrag.

**Opvoedingsstress bij Nederlandse, Turks-Nederlandse,
Marokkaans-Nederlandse Ouders.**

**Het Verband met Probleemgedrag van de Adolescent en de Medierende Rol van
Opvoeding**

Wekelijks staan er koppen in de krant, waarin jongeren naar voren komen die problemen veroorzaken in wijken. Het gaat dan, naast de gebruikelijke overlast en intimidatie van mensen op straat, om gewelddadige overvallen, inbraken en autokraken. Met een "totaal gebrek aan ontzag voor alles en iedereen", zoals burgemeester van Amsterdam Cohen het onlangs verwoordde (NOS Journaal, 2008).

Veel gemeenschappen proberen agressief en delinquent gedrag te voorkomen, niet alleen omdat het een bedreiging is voor de gemeenschap, maar ook omdat het gedrag problemen kan veroorzaken voor de jongeren zelf. Het is daarom van belang om de factoren te onderzoeken die verband kunnen hebben met probleemgedrag. Dit onderzoek zal zich richten op een mogelijke oorzaak van het externaliserend probleemgedrag bij jongeren, namelijk opvoedingsstress bij Turks-Nederlandse, Marokkaans-Nederlandse en autochtoon Nederlandse ouders. Tevens wordt gekeken of opvoedgedrag van ouders (i.e. steun, autoritatieve controle en autoritaire controle) een mediërende rol inneemt in het verband tussen opvoedingsstress bij ouders en probleemgedrag bij jongeren. In deze studie zal eveneens gekeken worden of de verbanden tussen opvoedingsstress, het opvoedingsgedrag van ouders en het probleemgedrag van jongeren *gelijk* zijn in de verschillende etnische groepen.

Er is al veel onderzoek gedaan naar de invloed van ouders op de ontwikkeling van kinderen en verscheidene theorieën tonen de invloed van ouders op de ontwikkeling van kinderen aan. Eerder onderzoek heeft ook al belangrijke inzichten geleverd over opvoedgedrag, sociale economische status (SES), stress en de verbanden met de ontwikkeling van kinderen (Pinderhughes, Dodge, Bates, Pettit & Zelli, 2000). Er is echter nog niet veel onderzoek gedaan naar deze onderwerpen tijdens de adolescentiefase. Tevens is onderzoek waarbij verschillende etnische ouders betrokken werden, lang beperkt gebleven. De onderzoeken waarbij allochtone ouders in werden betrokken, betroffen bovendien voornamelijk kwalitatieve studies die de leefsituaties van bepaalde etnische groepen in kaart brachten. Kortom, onderzoek naar etnische verschillen in opvoedingsstress, opvoedgedragingen en externaliserend probleemgedrag is beperkt, huidig onderzoek zal zich

daarom richten op de etnische verschillen tussen Turks-Nederlandse, Marokkaans-Nederlandse en autochtoon Nederlandse ouders.

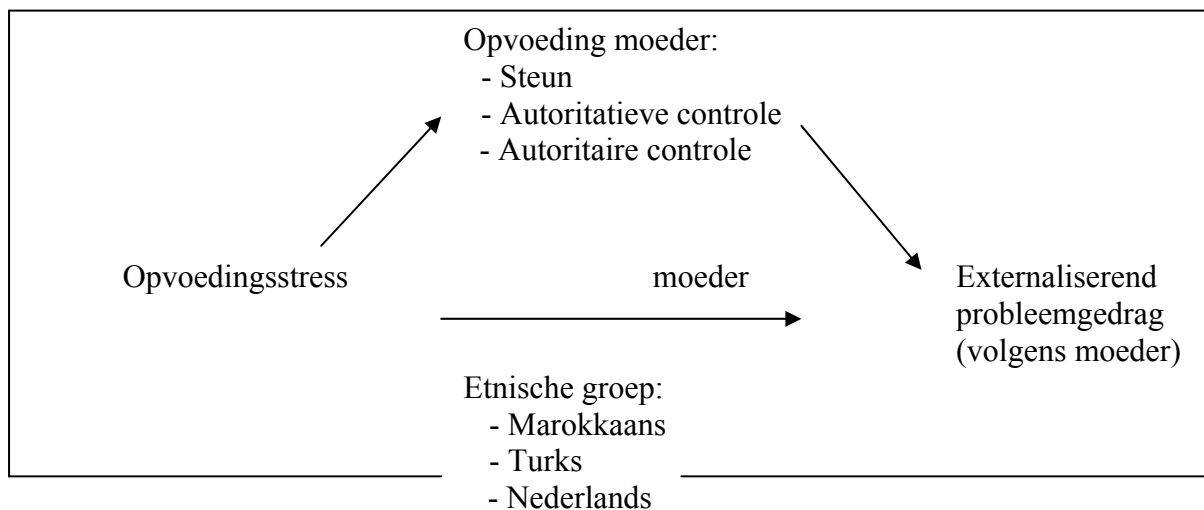
Uit de onderzoeken van Aylward, Verhulst en Bell (1989), Lee en Barratt (1993) en Liaw en Brooks-Gunn (1993) komt naar voren dat er een sterke samenhang is tussen sociale factoren en omgevingsfactoren en de ontwikkeling van kinderen. Volgens het sociale interactie model en ecologisch perspectief (Bronfenbrenner, 1986), is de proximale familie factor de sterkste omgevingsfactor die gerelateerd is aan de ontwikkeling van het kind. Hieruit blijkt dat familie factoren, zoals ouder-kind interacties, predictoren zijn van probleemgedrag bij adolescenten (Felner et al. 1995; Schaffer, 1996; Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2005). De ouderfactor die in dit onderzoek zal worden onderzocht in verband met probleemgedrag, is de ervaren stress door ouders. Zakresi (1995, zoals geciteerd in Abidin, 1995) concludeerde dat er een verband is tussen opvoedingsstress en de ontwikkeling van het kind. Verschillende onderzoekers stelden dat opvoedingsstress bij ouders tot een negatieve verandering van de gemoedstoestand van ouders leidt, wat ten gevolge heeft dat het opvoedgedrag van ouders beïnvloed wordt. Zo blijkt uit de onderzoeken van Pinderhughes en collega's (2000) en McLoyd (1990) dat opvoedingsstress intense cognitieve emotionele processen teweegbrengt, wat een controlerende en gebiedende opvoedingsstijl ten gevolg heeft. Dit model is afgebeeld in figuur 1 en 2.

Naast onderzoek naar het verband tussen opvoedingsstress en opvoedgedrag is er veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen opvoedgedrag en het gedrag van kinderen en adolescenten. Een warme, responsieve verzorging, oftewel een autoritatieve manier van opvoeden, zou bijdragen aan een optimale ontwikkeling van het kind en adolescent. Echter, autoritair opvoedgedrag, waarbij een bedreigende, vijandelijke, gebiedende en controlerende opvoeding gehanteerd wordt, leidt tot gedragsproblemen van de adolescent. Bij autoritair opvoedgedrag wordt de adolescent namelijk geen sociaal gedrag aangeleerd, aangezien ouders met autoritair opvoedgedrag geen empathie en sociaal gedrag vertonen naar de adolescent (Baumrind 1989, zoals geciteerd in Schaffer, 1996; Domitrovich & Bierman, 2001; Jennings & Connors 1989).

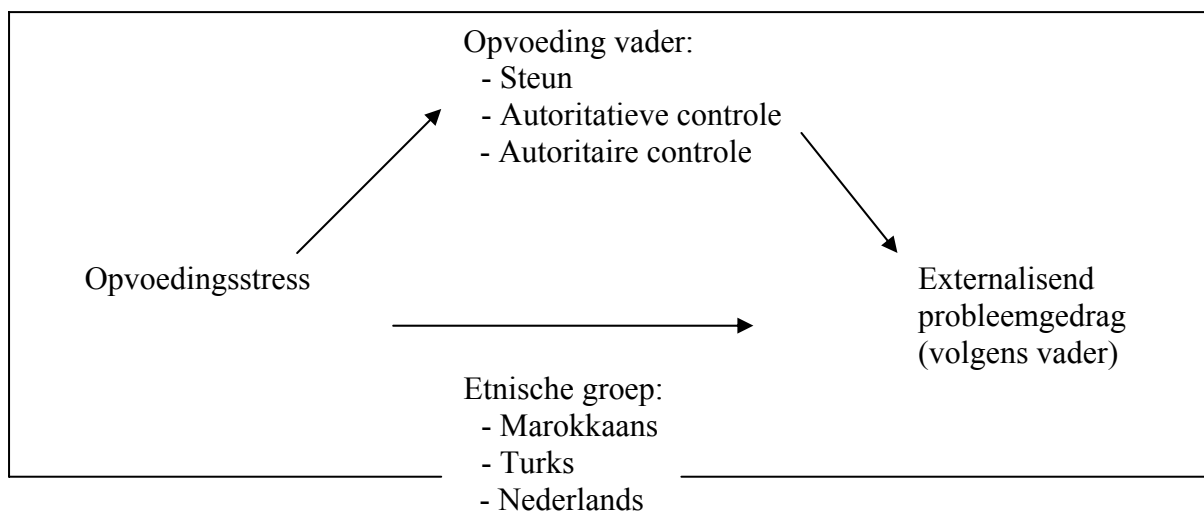
Samengevat: opvoedingsstress van ouders is gerelateerd aan opvoedgedrag van ouders die gekenmerkt wordt door een controlerende opvoeding. Het opvoedgedrag is vervolgens weer gerelateerd aan het probleemgedrag van jongeren (i.e. een hogere mate van probleemgedrag). Met andere woorden, de opvoedingsstress houdt indirect verband met het externaliserende probleemgedrag bij adolescenten, namelijk via de opvoeding. Dit wordt ook bevestigd door

het onderzoek van Eyberg, Boggs en Rodriguez (1992), waaruit bleek dat de stress van de moeder significant samenhangt met het externaliserend probleemgedrag bij de kinderen.

Aangezien de moeder meestal de primaire verzorger is van de adolescent, kan de mate van stress aanwezig bij de moeder, een sterkere voorspeller zijn van gedragsproblemen bij kinderen dan rapportages van de vader (Benzies, Harrison & Magill-Evans, 2004). Echter, gezien het geringe onderzoek dat is volbracht onder vaders, is er minder bekend over het verband tussen vaderfactoren en de ontwikkeling van het kind. Dit onderzoek zal zich daarom naast het verband tussen moederfactoren (i.e. opvoedingsstress en opvoedgedrag) en de ontwikkeling van het kind, ook richten op het verband tussen vaderfactoren (i.e. opvoedingsstress en opvoedgedrag) en de ontwikkeling van het kind.

Figuur 1. Mediatie-model voor moeder

Figuur 2. Mediatie-model voor vader

Figuur 1 en 2 laten de mediatie-modellen zien voor moeder en vader, waarin de verbanden tussen de centrale begrippen van de onderzoeksvraag weergegeven worden. Deze studie zal zich ten eerste richten op de verschillen tussen de drie etnische groepen in opvoedingsstress, opvoeding en externaliserend probleemgedrag. Ten tweede zal de studie zich richten op de verbanden tussen deze variabelen. Vervolgens zal gekeken worden naar de etnische verschillen in de verbanden tussen deze variabelen. Bij deze vragen zullen telkens ook de verschillen tussen vaders en moeders onderzocht worden.

Etnisch verschil in opvoedingsstress (bij zowel moeders als vaders)

Wanneer immigranten in een ander land komen te wonen, krijgen zij te maken met een andere culturele en sociale omgeving. Daarbij is vaak bij immigranten sprake van stressoren als discriminatie en/of economische problemen (Janssen et al., 2003) of het aanpassingsproces waar immigranten mee te maken krijgen (Yagmurlu & Sanson, 2009). De resultaten van Parke en collega's (2004) en Pinderhughes en collega's (2000), bevestigen de etnische verschillen in stress voor immigranten in de Verenigde Staten. Afro-Amerikanen en de Latijns-Amerikanen ervaren meer economische problemen dan de blanke niet Latijnse-Amerikanen. Deze economische problemen leiden tot meer depressievere gevoelens en gedachten, wat onder andere huwelijksproblemen en een strengere en vijandigere opvoeding ten gevolge heeft. Tevens is een verband gevonden tussen de vijandige manier van opvoeden en gedragsproblemen bij kinderen. Op basis van deze stressoren die immigranten ervaren, kan verwacht worden dat er in Nederland meer opvoedingsstress wordt ervaren door allochtone groepen vergeleken met de autochtone groep.

Etnisch verschil in opvoeding (bij zowel moeders als vaders)

Diverse onderzoeken hebben aangetoond dat de Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse ouders in Nederland, in vergelijking met autochtoon-Nederlandse ouders, een meer autoritaire wijze van opvoeden hanteren (Deković & Pels, 2006; Deković, Janssens & Van As, 2003; Pels & Nijsten, 2006). Volgens Wissink (2006) is de autoritaire wijze van opvoeden te verklaren door het feit dat Turkse-Nederlanders en Marokkaanse-Nederlanders een meer collectivistisch culturele achtergrond hebben. Mensen met een meer individualistisch culturele achtergrond (West-Europese cultuur) hanteren een meer autoritatieve en steunende wijze van opvoeden. Een etnisch verschil in opvoeding wordt bevestigd door de studie van Deater-Deckard, Bates, Dodge en Pettit (1996). Afro-

Amerikanen (met een meer collectivistische culturele achtergrond) zouden een strengere opvoeding en meer fysieke discipline hanteren dan Europese Amerikanen. Op basis van deze bevindingen wordt verwacht dat de Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse ouders meer autoritair opvoedgedrag hanteren dan de Nederlandse ouders.

Etnisch verschil in probleemgedrag bij adolescenten (volgens zowel moeders als vaders)

Stevens en collega's (2006) rapporteren een verhoogd niveau van externaliserend probleemgedrag bij allochtone jongeren. Uit de rapportages van Turks-Nederlandse jongeren en ouders blijkt dat zij meer gedragsproblemen ervaren dan autochtoon Nederlandse jongeren en ouders. Marokkaans-Nederlandse ouders signaleren ongeveer evenveel probleemgedragingen als autochtoon Nederlandse ouders bij hun kinderen (Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2007). Op basis van deze bevindingen wordt verwacht dat er een etnisch verschil bestaat in gerapporteerd externaliserend probleemgedrag bij adolescenten.

Opvoedingsstress en opvoedgedragingen van vaders en moeders

Volgens Wilson, Wilson en Fox (2002) zijn moeders vaak het centrale figuur binnen het gezin. Door deze centrale rol ervaren moeders meer opvoedingsstress dan vaders, waardoor een strengere en controlerende opvoedingstijl gehanteerd wordt door moeders. In dit onderzoek wordt dan ook een verschil verwacht tussen moeders en vaders met betrekking tot de opvoedingsstress en opvoedgedragingen.

Opvoedingsstress, manier van opvoeden en probleemgedrag van de adolescent bij de drie etnische groepen

Zoals eerder vermeld, komt er uit de studies van Parke en collega's (2004) en Pinderhughes en collega's (2000) naar voren dat er verschillen zijn tussen etnische groepen in de Verenigde Staten wat betreft stress. Immigrante groepen ervaren meer economische problemen en tegelijkertijd meer stress dan de allochtone groep. Volgens resultaten van Cohen, Burt en Bjorck (1987), Eyberg et al. (1992), Parke en collega's (2004) en Pinderhughes en collega's (2000) blijkt stress te resulteren in een strenge en harde opvoedingsstijl. Een strenge, harde en controlerende opvoedingsstijl, waarbij geen steun en warmte aan de adolescent wordt geboden, kan leiden tot externaliserend probleemgedrag van de adolescent. Bij een harde, niet warme opvoeding tonen ouders geen empathie en sociaal

gedrag, waardoor geen sociaal gedrag wordt opgewekt bij de adolescent (Domitrovich & Bierman, 2001). Dit kan probleemgedrag veroorzaken.

Etnisch verschil in de sterkte van de verbanden tussen de variabelen in het mediatie-model

Tegenstrijdige bevindingen zijn gevonden met betrekking tot etnische verschillen in de verbanden tussen de onderzoeksvariabelen. Onderzoek dat is uitgevoerd door Deater-Deckard en collega's (1996) met betrekking tot immigrante groepen, tonen aan dat er een verschil bestaat tussen Afro-Amerikanen en Europese Amerikanen ten aanzien van opvoedgedrag en gedragsproblemen van kinderen. Een fysieke opvoedingsstijl werd geassocieerd met meer externaliserend probleemgedrag bij de Europese Amerikanen, maar niet bij de immigrante groep Afro-Amerikanen.

Het onderzoek van Wissink (2006) dat zich heeft gericht op adolescenten in Nederland met verschillende etnische achtergronden, toont echter geen verschil aan tussen etnische groepen wat betreft de verbanden tussen opvoedgedragingen en agressief gedrag. Voor delinquent gedrag, daarentegen, zijn wel etnische verschillen gevonden. Enkel in de Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse groep was streng en hard opvoedgedrag gerelateerd aan een hogere mate van delinquent gedrag. Deze worden ook door andere studies bevestigd (Smith & Krohn, 1995). Gezien de etnische verschillen die in de onderzoeken van Deater-Deckard en collega's (1996) en van Wissink (2006) naar voren zijn gekomen, wordt verwacht dat de Turks-Nederlandse en de Marokkaans-Nederlandse ouders een meer strenge, niet warme manier van opvoeden rapporteren dat samengaat met meer externaliserend probleemgedrag dan Nederlandse ouders.

Zoals kort genoemd werd, zijn er studies verricht naar opvoedgedrag, stress en de verbanden met de kindontwikkeling (Pinderhughes et al. 2000). Er is echter minder bekend over de verbanden tussen dergelijke factoren bij adolescenten. Tevens is er beperkt onderzoek geweest naar de verschillen tussen etnische groepen. Voorgaand onderzoek is voornamelijk uitgevoerd met blanke middenklasse respondenten. Het is daarom van belang om te onderzoeken of de resultaten van de etnische meerderheid generaliseerbaar zijn naar andere etnische groepen (Wissink, 2006).

Het huidige onderzoek is erop gericht om meer inzicht te krijgen in de ontwikkeling van adolescenten en om meer kennis te krijgen over de verschillen tussen de etnische groepen die in de steekproef worden opgenomen. Verder zal dit onderzoek ook specifiek kijken naar de verbanden tussen vaders en de ontwikkeling van adolescenten, aangezien voorgaand

onderzoek voornamelijk gebaseerd was op de mening van moeders. Vooral in onderzoeken waarbij verschillende etnische groepen zijn betrokken, zijn de meningen van vaders vrijwel niet opgenomen. Aangezien vaders en moeders beide een belangrijke rol spelen in de opvoeding, zal dit onderzoek een breder en completer beeld geven van de opvoeding en de te onderzoeken factoren die samenhangen met de opvoeding.

Tevens zullen de resultaten van deze studie bijdragen aan de hulpverlening aan adolescenten en ouders. In jeugdgevangnissen zijn bijvoorbeeld de Marokkaans-Nederlandse jongeren oververtegenwoordigd. Daarbij melden steeds meer Marokkaans-Nederlandse jongeren zich aan bij de jeugdhulpverlening (Stevens et al., 2005; 2007). Meer inzicht zal verkregen worden in de factoren die mogelijk bijdragen aan probleemgedrag bij immigrante jongeren, zoals opvoedgedragingen en de opvoedingsstress van ouders. Gerichte hulp kan aan ouders geboden worden ten aanzien van hun opvoeding en stressgevoelens. Interventies gericht op opvoedgedragingen die op vroege leeftijd plaatsvinden, leiden tot een vermindering van externaliserend probleemgedrag van de adolescent (Dodge, Coie & Lynam, 2006; Stolk et al. 2008). Hierbij kan kennis over etnische verschillen in deze factoren ertoe leiden dat interventies eventueel specifiek gericht kunnen worden op bepaalde jongeren.

Methode

Steekproef en procedure

De steekproef bestaat uit 170 ouders (89 moeders en 81 vaders) van een adolescent met een leeftijdsgemiddelde van 19.50 (range 16-22; $SD = .92$). De steekproef representeert drie etnische meerderheidsgroepen in Nederland, namelijk Turkse ($n = 54$; 32%), Marokkaanse ($n = 62$; 36%) en autochtone ouders ($n = 54$; 32%). *Etniciteit* is bepaald aan de hand van het geboorteland van de respondent. Ouders zijn benaderd via leerlingen op het Voortgezet Middelbaar Beroeps Onderwijs (VMBO-school). Deze scholen zijn geselecteerd op een immigratiepopulatie variërend tussen 10 a 45 procent. Van deze 37 geselecteerde scholen zijn tien scholen akkoord gegaan met de samenwerking. Deze scholen zijn gelegen in acht middelmatig tot grote steden in Nederland. Ouders konden na het ontvangen van een brief weigeren om deel te nemen aan dit onderzoek (minder dan 2%). Naast scholen werden ouders ook benaderd via culturele netwerken en organisaties. De meeste gezinnen wonen in redelijk grote tot zeer grote steden in Nederland. Onderzoeksassistenten waren bij het invullen van de vragenlijsten aanwezig, om overleg tussen ouders te voorkomen en om eventuele vragen te vertalen en te beantwoorden. De meeste vragenlijsten zijn binnen één uur ingevuld.

Instrumenten

Er is gebruik gemaakt van een cross-sectioneel design. Bij een cross-sectioneel studie ligt de focus op de verschillen en de verbanden tussen variabelen, waarbij alle metingen verzameld zijn op één meetmoment (Robson, 2002). In onderstaande paragrafen worden de meetinstrumenten van de schalen besproken.

Opvoedgedrag

Opvoedgedrag is gemeten met behulp van de Parenting Behavior Questionnaire (PBQ, Wissink, Deković, & Meijer, 2006). De PBQ is een vragenlijst die uit 30 items bestaat. De 30 items zijn onderverdeeld in drie schalen: steun (e.g. ‘Hoe vaak geeft u uw kind een complimentje?’), autoritatieve controle (e.g. ‘Hoe vaak legt u aan uw kind uit waarom hij/ zij iets niet mag?’) en autoritaire controle (e.g. ‘Hoe vaak geeft u uw kind een draai om de oren, een tik, of knijpt u hem/haar in de armen?’). De vragenlijst bevat een 5-punts antwoordschaal (1=*nooit*; 2=*heel af en toe*; 3=*soms*; 4=*vaak*; 5=*heel vaak*). De subschaal steunend opvoedgedrag bleek voldoende betrouwbaar: .83 bij moeders en .87 bij vaders; de subschaal autoritatief opvoedgedrag is ook voldoende betrouwbaar: .63, .70 bij moeders en vaders respectievelijk. Met betrekking tot de laatste subschaal autoritair opvoedgedrag is ook een adequate betrouwbaarheid waargenomen: .80 bij moeders en vaders.

Opvoedingsstress

De Verkorte Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI-K) is gebruikt om *opvoedingsstress* te meten. Dit meetinstrument is gericht op vroegtijdige onderkenning van ouderlijke stress als risicofactor. De schaal meet het concept ‘ouderlijke stress’ en bevat een dwarsdoorsnede van items uit de NOSI (Abidin, 1983). De NOSI-K bestaat uit 27 items (e.g. ‘Ik heb het idee dat ik de zorg van mijn kind goed in de hand heb’, ‘Het ouderschap over dit kind is moeilijker dan ik dacht dat het zou zijn’ en ‘Er zijn weinig mensen waar ik echt vertrouwen in heb dat ze me zullen helpen’) en bevat een 6-punts antwoordschaal (1=*helemaal mee oneens*; 2=*tamelijk mee oneens*; 3=*beetje mee oneens*; 4=*beetje mee eens*; 5=*tamelijk mee eens*; 6=*helemaal mee eens*). De opvoedingsstress schaal bleek voldoende betrouwbaar: .83 bij moeders en .76 bij vaders.

Probleemgedrag

Door middel van de Child Behavior Check List (CBCL, Achenbach, 1991) is het *probleemgedrag* van de adolescenten in kaart gebracht. Het gedrag is met behulp van twee schalen gemeten, namelijk delinquent gedrag (12 items) en agressief gedrag (19 items). De CBCL bevat een 3-punts antwoordschaal (0=*helemaal niet van toepassing*; 1=*een beetje of*

soms van toepassing; 2=duidelijk of vaak van toepassing). De schaal probleemgedrag bleek voldoende betrouwbaar: .90 bij moeders en .95 bij vaders.

Resultaten

Etnische verschillen in gemiddelden

De analyses zijn uitgevoerd, nadat de data zijn gecontroleerd op voorwaarden met betrekking tot scheefheid en platheid (Field, 2005). Hierbij zijn geen schendingen waargenomen. De gemiddelden en de standaarddeviaties op de onderzoeksvariabelen (opvoedgedragingen, opvoedingsstress en probleemgedrag), per etnische groep en geslacht van de ouders, zijn weergegeven in tabel 1.

Tabel 1

Gemiddelden en standaarddeviaties van opvoedgedrag (steun, autoritatieve controle en autoritaire controle), opvoedingsstress en probleemgedrag van Nederlandse, Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse ouders

	Nederlands				Turks-Nederlands				Marokkaans-Nederlands			
	Moeder		Vader		Moeder		Vader		Moeder		Vader	
	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>M</i>	<i>S.D.</i>	<i>M</i>	<i>S.D.</i>
Steun	2.98	.47	2.60	.45	2.72	.70	2.37	.92	2.47	.73	1.84	.68
Autoritatief	2.56	.42	2.50	.36	2.68	.47	2.76	.63	2.52	.57	2.31	.45
Autoritair	1.32	.44	1.45	.48	1.68	.58	1.70	.60	1.68	.71	1.53	.61
Opv.stress	1.48	.44	1.53	.44	2.21	.66	2.05	.65	1.73	.70	1.49	.63
Probl.gedrag	.29	.30	.28	.45	.34	.18	.29	.18	.29	.30	.20	.23

Opv.stress = opvoedingsstress; Probl.gedrag = probleemgedrag

Om de verschillen te onderzoeken tussen de drie etnische groepen in de drie opvoedgedragingen, opvoedingsstress en probleemgedrag, zijn multivariate en univariate analyses uitgevoerd. De analyses zijn voor vaders en moeders afzonderlijk gedaan, zodat tevens inzicht verkregen zou worden in de verschillen tussen ouders. In de eerste plaats zijn apart voor moeders en vaders multivariate analyses uitgevoerd met als afhankelijke variabelen de drie opvoedgedragingen (steun, autoritatieve controle en autoritaire controle) en als onafhankelijke variabele etniciteit. Bij de moeder rapportages bleek een significant multivariaat effect van etniciteit. De univariate resultaten gaven aan dat de etnische groepen significant van elkaar verschilden in zowel steun, $F(6, 168) = 4.6$; $p = .01$ als in autoritair

opvoedgedrag, $F(6, 168) = .83; p = .04$. Uit de resultaten van de post hoc analyses bleek dat de Nederlandse moeders meer steunend opvoedgedrag rapporteerden dan Marokkaans-Nederlandse moeders. Met betrekking tot autoritaire opvoeding bleek dat de Nederlandse moeders minder autoritaire controle rapporteerden dan de Turks-Nederlandse en de Marokkaans-Nederlandse moeders.

Bij de vader rapportages bleek ook een significant effect van etniciteit. De univariate resultaten gaven aan dat de etnische groepen significant van elkaar verschilden in steun, $F(6, 150) = 8.86; p = .00$ en autoritair opvoedgedrag, $F(6, 150) = 5.9; p = .00$. Uit de resultaten van de post hoc toetsen bleek dat de Marokkaans-Nederlandse vaders significant minder steun en autoritair opvoedgedrag rapporteerden dan de Nederlandse en de Turks-Nederlandse vaders.

Tot slot is een univariate analyse uitgevoerd met als afhankelijke variabele opvoedingsstress en als onafhankelijke variabele etniciteit apart voor de vader en moeder rapportages. Uit de analyses met de moeder data bleek een significant etnisch verschil te bestaan in opvoedingsstress, $F(2, 86) = 13.26; p = .00$. Bij moeders bleek de Turks-Nederlandse groep meer opvoedingsstress te ervaren dan de Nederlandse en de Marokkaans-Nederlandse moeders. Tevens komt een significant effect van etniciteit naar voren uit de analyses met de vader data, $F(2, 78) = 7.24; p = .00$. De resultaten komen overeen met de resultaten op basis van de moeder data: de Turks-Nederlandse vaders ervaren meer opvoedingsstress dan de Nederlandse en de Marokkaans-Nederlandse vaders.

Een laatste univariate analyse is uitgevoerd met als afhankelijke variabele probleemgedrag en als onafhankelijke variabele etniciteit. Uit de resultaten kwamen geen significante etnische verschillen in probleemgedrag naar voren bij zowel moeder rapportages, $F(2, 86) = .44; p = .65$, als bij vader rapportages, $F(2, 78) = .77; p = .47$.

Mediatie model

Een mediatie analyse is uitgevoerd om het verwachte mediatie-model te toetsen. Op basis van het mediatie-model (apart voor vaders en moeders) wordt een verband verwacht tussen opvoedingsstress en de drie opvoedgedragingen, steun, autoritatieve controle en autoritaire controle, die vervolgens gerelateerd zijn aan externaliserend probleemgedrag. Aan enkele voorwaarden moet worden voldaan voordat getoetst mag worden of er inderdaad sprake is van een significant mediatie effect: significante verbanden tussen (1) de opvoedgedragingen en

externaliserend probleemgedrag, (2) opvoedingsstress en de opvoedgedragingen, en (3) opvoedingsstress en externaliserend probleemgedrag (Baron & Kenny, 1986).

Tabel 2

Correlaties tussen opvoedgedragingen (steun, autoritatieve controle, autoritaire controle), opvoedingsstress en probleemgedrag van Nederlands, Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse adolescenten (volgens moeders en vaders).

	(1)	(2)	(3)	(4)
<i>Moeders</i>				
1. Steun	-			
2. Autoritatieve controle	.48***	-		
3. Autoritaire controle	-.13	.21	-	
4. Opvoedingsstress	-.14	-.11	.36***	-
5. Probleemgedrag	.06	.15	.46***	.34***
<i>Vaders</i>				
1. Steun	-			
2. Autoritatieve controle	.60***	-		
3. Autoritaire controle	-.02	.15	-	
4. Opvoedingsstress	-.01	.06	.37***	-
5. Probleemgedrag	.07	.07	.30**	.09

* $p < .05$.

** $p < .01$.

*** $p < .001$.

Uit tabel 2 komt naar voren dat bij de data van moeders enkel de variabele autoritair opvoedgedrag voldeed aan de drie voorwaarden voor het toetsen van een mediatio analyse. Dit betekent dat een hogere mate van opvoedingsstress significant samenhangt met autoritair opvoedgedrag en autoritaire opvoedgedrag significant gerelateerd is aan externaliserend probleemgedrag. Tevens bestond er een significant verband tussen opvoedingsstress en externaliserend probleemgedrag. Bij de data van vaders werd echter niet voldaan aan de derde voorwaarde: hier was geen sprake van een significant verband tussen opvoedingsstress en externaliserend probleemgedrag. De mediatio analyse kon daarom alleen uitgevoerd worden voor de groep moeders en enkel voor de variabele autoritair opvoedgedrag. Hiertoe is een regressieanalyse uitgevoerd met probleemgedrag als afhankelijke variabele. In de eerste plaats is een analyse uitgevoerd met alleen opvoedingsstress als predictor. In dit model verklaart opvoedingsstress een significant percentage van de variantie in probleemgedrag, $b = .34$, $t(87) = 3.38$, $p < .05$. Vervolgens is een tweede analyse uitgevoerd met zowel opvoedingsstress als autoritair opvoedgedrag als predictoren. Opvoedingsstress bleek niet langer een significante

predictor van probleemgedrag, wanneer autoritair opvoedgedrag als predictor werd toegevoegd, $b = .50$, $t(86) = 3.89$, $p < .05$. Dit betekent dat er sprake is van een mediatie effect: autoritair opvoedgedrag verklaart een deel van de samenhang tussen opvoedingsstress en probleemgedrag.

Vervolgens is een mediatie analyse uitgevoerd per etnische groep (Nederlands, Turks-Nederlands en Marokkaans-Nederlands) bij de data van moeders en vaders. Uit tabel 3 komt naar voren dat bij de moeder gegevens, enkel de gegevens van de Marokkaans-Nederlandse moeders voldeden aan de voorwaarden voor het doen van een mediatie analyse. Uit tabel 4 komt naar voren dat bij de vader gegevens geen van de etnische groepen voldeden aan de voorwaarden. De mediatie analyse kon daarom alleen uitgevoerd worden voor de Marokkaans-Nederlandse moeders.

Tabel 3

Correlaties tussen opvoedgedragingen (steun, autoritatieve controle, autoritaire controle), opvoedingsstress en probleemgedrag van Nederlands, Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse adolescenten (volgens moeders)

	(1)	(2)	(3)	(4)
<i>Nederlandse groep</i>				
1. Steun	-			
2. Autoritatieve controle	.29	-		
3. Autoritaire controle	.18	.47*	-	
4. Opvoedingsstress	.18	-.09	-.05	-
5. Probleemgedrag	.14	.15	.46*	.11
<i>Turks-Nederlandse groep</i>				
1. Steun	-			
2. Autoritatieve controle	.60***	-		
3. Autoritaire controle	-.47**	-.04	-	
4. Opvoedingsstress	-.23	-.02	.49**	-
5. Probleemgedrag	-.10	.22	.16	.48**
<i>Marokkaans-Nederlandse groep</i>				
1. Steun	-			
2. Autoritatieve controle	.53**	-		
3. Autoritaire controle	.15	.26	-	
4. Opvoedingsstress	-.23	-.37*	.42*	-
5. Probleemgedrag	.11	.10	.65***	.42*

* $p < .05$.

** $p < .01$.

*** $p < .001$.

Hiertoe is een regressieanalyse uitgevoerd met probleemgedrag als afhankelijke variabele en opvoedingsstress als predictor. In dit model verklaart opvoedingsstress een significant percentage van de variantie in probleemgedrag, $b = .42$, $t(30) = 2.52$, $p < .05$. Vervolgens is een tweede analyse uitgevoerd met zowel opvoedingsstress als autoritair opvoedgedrag als predictoren. Opvoedingsstress was niet langer een significante predictor van probleemgedrag, wanneer autoritair opvoedgedrag als predictor werd opgenomen, $b = .68$, $t(29) = 3.90$, $p < .05$. Dit betekent dat er bij de Marokkaans-Nederlandse moeders sprake was van een mediatie effect: autoritair opvoedgedrag verklaart een deel van de samenhang tussen opvoedingsstress en probleemgedrag.

Tabel 4

Correlaties tussen opvoedgedragingen (steun, autoritatieve controle, autoritaire controle), opvoedingsstress en probleemgedrag van Nederlands, Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse adolescenten (volgens vaders)

	(1)	(2)	(3)	(4)
<i>Nederlandse groep</i>				
1. Steun	-			
2. Autoritatieve controle	.33	-		
3. Autoritaire controle	.33	.54**	-	
4. Opvoedingsstress	-.06	.15	.20	-
5. Probleemgedrag	.12	.10	.28	.01
<i>Turks-Nederlandse groep</i>				
1. Steun	-			
2. Autoritatieve controle	.65**	-		
3. Autoritaire controle	.04	.10	-	
4. Opvoedingsstress	-.26	-.19	.46*	-
5. Probleemgedrag	.01	.01	.30	.22
<i>Marokkaans-nederlandse groep</i>				
1. Steun	-			
2. Autoritatieve controle	.54**	-		
3. Autoritaire controle	-.20	-.04	-	
4. Opvoedingsstress	.12	-.03	.30	-
5. Probleemgedrag	-.08	-.07	.46*	.05

* $p < .05$.

** $p < .01$.

*** $p < .001$.

Discussie

Met behulp van de huidige studie is onderzocht of opvoedgedrag een mediërende rol inneemt in de relatie tussen opvoedingsstress en externaliserend probleemgedrag van

Nederlandse, Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse adolescenten, woonachtig in Nederland. Door middel van vragenlijsten zijn de data van ouders verzameld. De resultaten van de huidige studie indiceren dat er etnische verschillen bestaan in opvoedgedrag. Bij de rapportages van moeders bleek sprake van een etnisch verschil in steunend opvoedgedrag, waarbij de Nederlandse moeders het meest steunend opvoedgedrag rapporteren. Marokkaans-Nederlandse en Turks-Nederlandse moeders verschillen hierin niet van elkaar. Tevens indiceert deze studie dat de Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse moeders een gelijke mate van autoritair opvoedgedrag ervaren, terwijl de Nederlandse moeders minder autoritair opvoedgedrag ervaren. Deze resultaten zijn in overeenstemming met de verwachtingen van deze studie. Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse ouders hanteren een meer autoritaire opvoeding dan autochtoon-Nederlandse ouders (Deković et al., 2003; Deković & Pels, 2006; Pels & Nijsten, 2006). Dit is te verklaren vanuit de collectivistische culturele achtergrond van de Turkse Nederlanders en de Marokkaanse Nederlanders. Nederlanders hebben een meer individualistische culturele achtergrond (West-Europese cultuur), wat een autoritatieve en steunende wijze van opvoeden kenmerkt (Wissink, 2006).

De rapportages van vaders komen overeen met de rapportages van moeders voor steunend opvoedgedrag: de Nederlandse groep vaders rapporteert meer steunend opvoedgedrag dan de Turks-Nederlandse en de Marokkaans-Nederlandse vaders. Verder blijkt uit de resultaten van dat Turks-Nederlandse vaders, in tegenstelling tot de verwachting van het huidige onderzoek, het meest autoritair opvoedgedrag rapporteren. De verwachting van het onderzoek was dat Turks-Nederlandse vaders autoritair opvoedgedrag hanteren gezien de collectivistische culturele achtergrond (Deković et al., 2003; Deković & Pels, 2006; Pels & Nijsten, 2006). Kağıtçibaşı (1990, zoals geciteerd in Wissink, 2006) geeft een verklaring voor de verandering van opvoedgedrag van autoritair naar autoritatief van ouders met een collectivistische culturele achtergrond. Opvoedgedragingen veranderen door urbanisatie en economische groei. De economische waarde van de adolescent is minder van belang bij ouders met een collectivistische culturele achtergrond. De nadruk wordt door ouders juist op de psychologische waarde van de adolescent gelegd. Ouders staan de adolescent ook een zekere mate van autonomie toe. De cultuur verandert naar een mengvorm van collectivistische en individualistische waarden. Ouders investeren in materieel en emotioneel opzicht veel in hun kinderen en tegelijkertijd controleren en begrenzen ouders de gedragingen van de adolescenten. Dit opvoedgedrag is eerder autoritatief te noemen dan autoritair (Schoorl, 1993;

gecteerd in Eldering, 2002). Nijsten (1998; 2006, zoals geciteerd in Wissink, 2006) heeft onderzoek gedaan naar opvoedgedragingen bij Turks-Nederlandse ouders, hier is uit naar voren gekomen dat Turks-Nederlandse ouders zichzelf beschouwen als steunende en warme ouders, in combinatie met autoritaire controle. Naast de warme en liefdevolle relaties die ouders ervaren met de adolescenten, was er sprake van eenrichtingsverkeer gesprekken vanuit ouders met een controlerend karakter.

Met betrekking tot opvoedingsstress toont deze studie aan dat de Turks-Nederlandse moeders de meeste opvoedingsstress ervaren en de Nederlandse moeders het minst. De resultaten van vaders zijn gelijk: Turks-Nederlandse vaders rapporteren de hoogste mate van stress. Uit de rapportages van vader komt echter naar voren dat de Marokkaans-Nederlandse en de Nederlandse vaders hierin niet significant van elkaar verschillen. De verwachting van dit onderzoek was echter dat de Turks-Nederlandse en de Marokkaans-Nederlandse ouders meer opvoedingsstress zouden ervaren dan de Nederlandse ouders. Ten eerste vanwege het ervaren van meer economische problemen dan autochtone de groep (Parke et al., 2004; Pinderhughes et al., 2000) en ten tweede omdat allochtone groepen blootgesteld worden aan een nieuwe cultuur, waar zij zich aan moeten aanpassen (Janssen et al., 2003). Concluderend blijkt het niveau van opvoedingsstress bij Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse ouders, ondanks een vergelijkbare migratiegeschiedenis, te verschillen. Het hoge niveau van opvoedingsstress bij de Turks-Nederlandse ouders is misschien het gevolg van de druk die ouders voelen over de gedragingen van de adolescenten. De sociale controle binnen de Turkse gemeenschap is groot, waardoor Turks-Nederlandse ouders meer druk uitoefenen op adolescenten, om zich volgens de normen en waarden te gedragen, dan Marokkaans-Nederlandse ouders (Stevens et al., 2006).

Over het algemeen worden immigrante minderheidsgroepen beschouwd als groepen die meer externaliserende probleemgedragingen vertonen dan niet immigrante adolescenten (Zwirs, Burger, Buitelaar, & Schulpen, 2006). Contrasterende bevindingen zijn hierover gedaan. Eerder onderzoek bevestigt het beeld dat immigrante minderheidsgroepen meer probleemgedragingen vertonen dan niet immigrante adolescenten (Stevens et al., 2003; Zwirs, Burger, Buitelaar & Schulpen, 2006). Andere bevindingen tonen juist aan dat niet-immigrante adolescenten meer probleemgedrag vertonen (Davies & McKelvey, 1998) en daarnaast hebben enkele studies ook aangetoond dat er geen etnische verschillen zijn in probleemgedrag (Wissink, 2006). Het huidige onderzoek sluit aan bij de laatst genoemde conclusie: geen etnische verschillen zijn in deze studie gevonden in externaliserend probleemgedrag. Het is

mogelijk dat Turks-Nederlandse ouders en Marokkaans-Nederlandse ouders het gevoel hebben dat zij in een zodanig negatief daglicht staan in de Nederlandse samenleving, dat allochtone ouders om deze reden minder probleemgedrag hebben gerapporteerd dan werkelijk het geval is. Toekomstig onderzoek zou zich kunnen richten op het verzamelen van gegevens op een andere wijze (e.g. observaties in de thuis- en schoolsituatie, vragenlijsten voor leerkrachten).

De huidige studie heeft ook een mediatie-model onderzocht: of het verband tussen de variabelen opvoedingsstress, opvoedgedrag (steunend, autoritatieve en autoritaire controle) en externaliserend probleemgedrag bij adolescenten via ouderlijke opvoedingsstress loopt. Wanneer gekeken werd naar de totale steekproef, bleek autoritair opvoedgedrag een medierende rol te spelen bij opvoedingsstress en externaliserend probleemgedrag, oftewel, autoritair opvoedgedrag verklaarde een deel van de samenhang tussen opvoedingsstress en probleemgedrag. Deze bevindingen bevestigen de verwachtingen van de huidige studie. Ouders die opvoedingsstress ervaren, hanteren niet meer steun of autoritatieve controle, maar juist meer autoritair opvoedgedrag (Cohen et al., 1987; Eyberg et al., 1992; Parke et al., 2004; Pinderhughes et al., 2000). Ouders die opvoedingsstress ervaren, zijn minder in staat om geduldig te zijn, complimenten te geven, uitleg te geven en open te staan voor discussie met hun kind. Dit harde en strenge opvoedgedrag kan vervolgens leiden tot externaliserend probleemgedrag bij adolescenten, omdat de jongeren geen sociaal gedrag van ouders wordt aangeleerd. Ouders tonen bij dergelijk opvoedgedrag namelijk geen of nauwelijks empathie en tonen een gebrek aan sociaal gedrag naar de adolescenten (Domitrovich & Bierman, 2001). Volgens het sociale interactiemodel en ecologisch perspectief, is de proximale familiefactor de sterkste factor die gerelateerd is aan de ontwikkeling van het kind. Hieruit blijkt dat familiefactoren (i.e. opvoeding) predictoren zijn van probleemgedrag bij adolescenten (Felner et al., 1995; Stevens et al., 2005).

Uit de analyses waarin onderscheid gemaakt werd tussen de etnische groepen, bleek dat er alleen bij de Marokkaans-Nederlandse moeders sprake was van een mediatie effect met betrekking tot autoritair opvoedgedrag. Het mediatie effect komt overeen met de verwachting van het onderzoek. Wanneer moeders opvoedingsstress ervaren, gaat dit samen met meer autoritair opvoedgedrag, waardoor geen sociaal gedrag bij de adolescent wordt opgewekt. Het autoritair opvoedgedrag brengt vervolgens meer externaliserend probleemgedrag van de adolescenten met zich mee (Baumrind 1989, zoals geciteerd in Schaffer, 1996; Domitrovich & Bierman, 2001; Jennings & Connors 1989;).

Bij Turks-Nederlandse moeders is echter geen sprake van een mediatie-effect bij autoritair opvoedgedrag. Turks-Nederlandse moeders hanteren autoritair opvoedgedrag dat niet samengaat met meer externaliserend probleemgedrag van adolescenten. Deater en collega's (1996) concludeerden in hun onderzoek over immigrante groepen, dat ouderlijke betrokkenheid en warmte bij de Afro-Amerikaanse groep gerelateerd is aan fysieke straffen. Hard en streng opvoedgedrag wordt hier niet ervaren als uiting van afwijzing, maar juist als uiting van ouderlijke betrokkenheid en zorg voor de jongeren (Deater-Deater-Deckard et al., 1996; Smith & Krohn, 1995). Hier kan uit verondersteld worden dat de Turks-Nederlandse moeders het autoritaire opvoedgedrag ook niet als uiting van afwijzing beschouwen, maar juist als uiting van betrokkenheid, waardoor autoritaire opvoedgedrag niet gerelateerd is aan externaliserend probleemgedrag bij adolescenten.

Aan het onderzoek zijn enige beperkingen toe te schrijven. In de eerste plaats is de studie gebaseerd op de beoordeling van het externaliserend probleemgedrag van de adolescenten door de ouders. Er werd niet beschikt over beoordelingen van de adolescenten zelf, van leerkrachten en er werd niet beschikt over een klinische diagnose gesteld door professionele, klinisch geschoolde hulpverleners, klinisch psychologen of psychiaters. Ten tweede, de vragenlijsten zijn afgenomen bij ouders die woonachtig zijn rondom en in de middelgrote tot grote steden van Nederland wonen. Hierdoor zijn de gegevens van de studie niet representatief voor de gehele bevolking in Nederland. De meeste allochtone mensen in Nederland wonen echter wel rondom en in de steden. Ten derde bestaat de steekproef van de studie uit ouders van adolescenten die enkel naar het VMBO onderwijs gaan. Hierdoor is er een beperkte generaliseerbaarheid van de resultaten naar adolescenten met een ander opleidingsniveau. Door middel van deze strategie wordt echter wel gecontroleerd voor verschillen tussen de etnische groepen als gevolg van opleidingsniveau. Toekomstig onderzoek zou moeten onderzoeken of dezelfde resultaten gevonden worden wanneer ouders opgenomen worden van adolescenten met verschillende opleidingsniveaus. Een laatste beperking aan deze studie is de cross-sectionele aard van de huidige gegevens, met als gevolg dat er geen conclusies getrokken kunnen worden met betrekking tot causaliteit. Longitudinaal onderzoek is nodig om meer inzicht te geven in de causale relaties tussen de variabelen opvoedingsstress, opvoedgedrag en externaliserend probleemgedrag.

Ondanks deze beperkingen is dit één van de weinige studies die informatie geeft over de verbanden tussen opvoedingsstress, opvoedgedrag en externaliserend probleemgedrag. De

huidige studie heeft nieuwe inzichten gebracht rondom opvoedingsstress. De resultaten tonen namelijk aan dat opvoedingsstress van Marokkaans-Nederlandse moeders samengaat met autoritair opvoedgedrag en autoritair opvoedgedrag gerelateerd is aan externaliserend probleemgedrag. Hieruit kan gesteld worden dat ouders op de hoogte gebracht moeten worden van de gevolgen van opvoedingsstress door middel van preventie en interventieprogramma's. Hierdoor zal de mate van externaliserend probleemgedrag onder adolescenten in de toekomst mogelijk verminderd kunnen worden. Voorgaand onderzoek bevestigt dat opvoedingsstress een belangrijke indicator is voor preventies en interventies (Kazdin & Whitley, 2003; Mesman & Koot, 2000). Tevens is het van belang dat ouders kennis krijgen over de gevolgen van opvoedingsstress en opvoedgedrag op de mate van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten. Autoritair opvoedgedrag wordt mogelijk door immigrante *ouders* niet ervaren als uiting van afwijzing, maar juist als uiting van ouderlijke betrokkenheid en zorg voor de jongeren (Smith & Krohn, 1995), maar wellicht door de Marokkaans-Nederlandse *jongeren* wel. Voor de hulpverlening is het daarom belangrijk om vooral bij Marokkaans-Nederlandse gezinnen aandacht te besteden aan opvoedingsstress en autoritaire opvoedgedrag. In de hulpverlening zouden metingen gedaan kunnen worden naar de mate van opvoedingsstress bij ouders. Dit kan vervolgens relevante informatie geven aan hulpverleners over de inhoud van preventieve zorg die geboden moet worden aan gezinnen.

De resultaten van deze studie tonen tevens aan dat de beeldvorming met betrekking tot allochtone gezinnen te simplistisch is en dat deze beeldvorming niet overeenkomt met de werkelijkheid: verschillen zijn aanwezig binnen etnische groepen (bijvoorbeeld voor moeders en vaders) en tussen etnische groepen onderling. Etnische verschillen zijn gevonden voor opvoedgedragingen en opvoedingsstress. Daarbij verschillen allochtone groepen ook van elkaar: de Turks-Nederlandse moeders hanteren autoritair opvoedgedrag, wat echter niet samengaat met externaliserend probleemgedrag. De Turkse cultuur heeft geen negatieve interpretatie van autoritaire controle. Het autoritaire opvoedgedrag wordt juist ervaren als uiting van ouderlijke betrokkenheid en zorg voor de jongeren. Het is daarom belangrijk om aandacht te besteden aan groepspecifieke, oftewel aan ethno-culturele ervaringen (Gray-Little & Hafdahl, 2000).

Referenties

Abidin, R.R. (1983). *Parenting stress index: manual*. Charlottesville: Pediatric Psychology Press.

- Abidin, R. (1995). *Parenting stress index: professional manual* (3rd ed.). Florida: Psychological Assessment Resources Inc.
- Achenbach, T.M. (1991). *Manual for the youth self-report and 1991 profile*. Burlington: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Aylward, G., Verhulst, S., & Bell, S. (1989). Correlation of asphyxia and other risk factors with outcome: a contemporary view. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 31, 329–340.
- Baron, R.M., & Kenny, D.A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social Psychology research: conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 891-910.
- Benzies, K.M., Harrison, M.J., & Magill-Evans, J. (2004). Parenting stress, marital quality, and child behavior problems at age 7 years. *Public Health Nursing*, 21, 111-121.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: research perspectives. *Developmental Psychology*, 22, 723-742.
- Cohen, L.H., Burt, C.E. & Bjorck, J.P. (1987). Life stress and adjustment: effects of life events experienced by young adolescents and their parents. *Developmental Psychology*, 23, 583-592.
- Davies L.C., & McKelvey, R.S. (1998). Emotional and behavioral problems and competencies among immigrant and non-immigrant adolescents. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 32, 658–665.
- Deater-Deckard, K., Dodge, K.A., Bates, J.E., & Pettit, G.S. (1996). Physical discipline among African American and European American mothers: Links to children's externalising behaviors. *Developmental Psychology*, 32, 1065-1072.
- Deković, M., Janssens, J.M.A.M., & As, van, N.M.C. (2003). Family predictors of antisocial behaviour in adolescence. *Family Processes*, 42, 223-235.
- Deković, M., & Pels, T.V.M. (2006). Opvoeding in vijf etnische groepen in Nederland. In T.V.M. Pels, & W.A.M. Vollebergh (eds.), *Diversiteit in opvoeding en ontwikkeling. Een overzicht van recent onderzoek in Nederland* (pp. 33-46). Amsterdam: Aksant.
- Dodge, K.A., Coie, J.D., & Lynam, D. (2006). Aggression and antisocial behaviour in youth. In N. Eisenburg, W. Damon & R.M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol 3, social, emotional, personality development* (6th ed.). Hoboken, NJ, US: Wiley (pp. 765-771).

- Domitrovich, C.E., & Bierman, H.L. (2001). Parenting practices and child social adjustment: multiple pathways of influence. *Merill-Palmer Quaterly*, 47, 235-263.
- Eldering, L. (2002). *Cultuur en opvoeding. Interculturele Pedagogiek vanuit Ecologisch Perspectief*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Eyberg, S.M., Boggs, S.R., & Rodriguez, C.M. (1992). Relationships between maternal parenting stress and child disruptive behavior. *Child and Family Behavior Therapy*, 14, 1-9.
- Felner, R.D, Brand S., DuBois D.L., Adan, A.M., Mulhall, P.F., Evans, E.G. (1995). Socioeconomic disadvantage, proximal environmental experiences, and socio-emotional and academic adjustment in early adolescence: investigation of a mediated effects model. *Child Development*, 66, 774–792.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS*. London, Thousand oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Forehand, R., & Nousiainen, S. (1993). Maternal and paternal parenting: critical dimensions in adolescent functioning. *Journal of Family Psychology*, 7, 213-221.
- Gray-Little, B., & Hafdahl, A.R. (2000). Factors of influencing racial comparisons of self-esteem: a quantitative review. *Psychological Bulletin*, 126, 26-54.
- Grimm, G. (2003). *Statistical applications for the behavioral sciences*. New York: Wiley.
- Janssen, M.M.M, Verhulst, F.C., Bengi-Arslan, L.B., Erol, N., Salter, C.J., & Crijnen, A.A.M. (2003). Comparison of self-reported emotional and behavioral problems in Turkish immigrant, Dutch and Turkish adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 39, 133-140.
- Jennings en Connors (1989). Mothers' interactional style and children's competence at 3 years. *International Journal of Behavioral Development*, 12, 155-175.
- Kazdin, A. E., & Whitley, M. K. (2003). Treatment of parental stress to enhance therapeutic change among children referred for aggressive and antisocial behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, 504–515.
- Lee, H., & Barratt, M.S. (1993). Cognitive development of preterm low birth weight children at 5 and 8 years. *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 14, 242–249.
- Liaw, F., & Brooks-Gunn, J. (1993). Patterns of low-birth-weight children's cognitive development. *Developmental Psychology*, 29, 1024–1035.
- Magill-Evans, J. & Harrison, M.J. (2001). Parent-child interaction, parenting stress, and developmental outcomes at 4 years. *Children's Health Care*, 30, 135-150.

- McLoyd, V.C. (1990). The impact of economic hardship on Black families and children: psychological distress, parenting, and socioeconomic development. *Child Development*, *61*, 311-346.
- Mesman, J., & Koot, H. M. (2000). Common and specific correlates of preadolescent internalizing and externalizing symptoms. *Journal of Abnormal Psychology*, *109*, 428-437.
- NOS Journaal (2008). *Straatterreure in Amsterdam*, geschreven op 22 oktober 2008. http://www.nos.nl/nosjournaal/artikelen/2008/10/22/221008_terreure_amsterdam.html.
- Parke, R.D., Coltrane, S., Duffy, S., Buriel, R., Dennis, J., Powers, J., et al. (2004). Economic stress, parenting, and child adjustment in Mexican American and European American Families. *Child Development*, *75*, 1632-1656.
- Pels, T.V.M., & Nijsten, C. (2006). Eenheid en diversiteit in de opvoeding. In T.V.M. Pels, & W.A.M. Vollebergh (eds.), *Diversiteit in opvoeding en ontwikkeling. Een overzicht van recent onderzoek in Nederland* (pp. 47-76). Amsterdam: Aksant.
- Pinderhughes, E.E., Dodge, K.A., Bates, J.E., Pettit, G.S., & Zelli, A. (2000). Discipline responses: influences of parents' socioeconomic status, ethnicity, beliefs about parenting, stress and cognitive-emotional processes. *Journal of Family Psychology*, *14*, 380-400.
- Robson, C. (2002). *Real world research*. Oxford: Blackwell.
- Schaffer, H.R. (1996). *Social development*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Smith, C., & Krohn, M.D. (1995). Delinquency and family life among male adolescents: The role of ethnicity. *Journal of Youth and Adolescence*, *24*, 69-91.
- Steinberg, L. (1987). Single parents, stepparents, and the susceptibility of adolescents to antisocial peer pressure. *Child Development*, *58*, 269-275.
- Stevens, G.W.J.M., Pels, T., Bengi-Arslan, L., Verhulst, F.C., Vollebergh, W.A.M., & Crijnen, A.A.M. (2003). Parent, teacher and self-reported problem behavior in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *38*, 576-585.
- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M., & Crijnen, A.A.M. (2005). Predicting externalising problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *40*, 571- 579.
- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M., Bengi-Arslan, L., Verhulst, F., & Crijnen, A.A.M. (2006). Probleemgedrag van Nederlandse, Marokkaanse en Turkse jeugdigen. In T.V.M. Pels, & W.A.M. Vollebergh (eds.), *Diversiteit in opvoeding en ontwikkeling. Een overzicht van recent onderzoek in Nederland* (pp. 7-19). Amsterdam: Aksant.

- Stevens, G.W.J.M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M., & Crijnen, A.A.M. (2007). Parenting and internalizing and externalizing problems in Moroccan immigrant youth in the Netherlands. *Journal of Youth and Adolescents*, *36*, 685-695.
- Stolk, M.N., Mesman, J., Zeijl, van, J., Alink, L.R.A., Bakermans-Kranenburg, M.J., IJzendoorn, van, M.H., et al. (2008). Early parenting intervention: family risk and first-time parenting related to intervention effectiveness. *Journal of Child and Family Studies*, *17*, 55-83.
- Wilson, C.M., Wilson, L.C., & Fox, C.A. (2002). Structural and personal contexts of discipline orientations of Guyanese parents: theoretic and empirical considerations. *Journal of Comparative Family Studies*, *3*, 1-13.
- Wissink, I.B. (2006). *Parenting, friendship relations and adolescent functioning in different ethnic groups*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Wissink, I.B., Deković, M., & Meijer, A. (2006). *Parents behavior questionnaire*. Unpublished manuscript, University of Utrecht.
- Yagmurlu, B., & Sanson, A. (2009). Acculturation and parenting among Turkish mothers in Australia. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *40*, 361-380.
- Zwirs, B.W.C., Burger, H., Buitelaar, J.K., & Schulpen, T.W.J (2006). Ethnic differences in parental detection of externalising disorders. *European Child and Adolescent Psychiatry*, *15*, 418-426.

**Parenting stress among Dutch, Turkish-Dutch and Moroccan-Dutch parents.
The relationship with problem behaviour among adolescents and the mediating role of
parenting**

Abstract

The present study examined whether parenting mediated the relationship between parenting stress and externalising problem behaviour among Dutch, Turkish-Dutch and Moroccan-Dutch adolescents living in the Netherlands. A total number of 170 parents (54 Dutch, 54 Turkish-Dutch and 62 Moroccan-Dutch) completed questionnaires. Dutch mothers reported higher levels of parental support and lower levels of authoritarian control. Moroccan-Dutch fathers reported the lowest level of parental support and authoritative control and the Turkish-Dutch reported the highest level of authoritative control. Turkish-Dutch mothers and fathers experienced the highest level of parenting stress and the Dutch reported the least. No ethnic differences were found in externalising problem behaviour. Only in the Moroccan-Dutch group support was found for the mediational model: a higher level of parenting stress was related to more authoritarian control, which was related to a higher level of externalising problem behaviour.

Keywords: Parenting stress; Parenting; Externalising problem behaviour